

חיי שרה ג

הוליד בנים רבים מקטורה". אבל אין לפרש כן שיטת ודעת רש"י, שהרי מ' פשטות הכתובים הנ"ל לא משמע כן, ואם ס"ל לרש"י הכי ה"ל לו לפרשו, ויתרה מזה מפירושו גופאי משמע ל' היפר, שכתב „אע"פ שדורות הראשונים היו מולידין בני ת"ק שנה בימי אברהם נתמעטו השנים כבר ובא תשות כח בעולם וצא ולמד מעשרה דורות שמנח ועד אברהם שמיהרו תולדותיהם בני ס' ובני ע"י".⁸

ואפילו את"ל שאצל אברהם לא ה"ת תשות כח עד היותו בן מאה"י [או ש(לאחר זמן ד„ואברהם"י ושרה זקנים)] חזר לנערותו והוליד בהיותו בן מאה"י, הרי אחרי זה נאמר בפרשטנו (עוד פעם) „ואברהם זקן בא בימים"⁹, היינו

(8) ראה גם רבנ"ע לך שם. אלא שממשיך „וכ' אשר תסתכל ותרא כי דבר שרה נפלא מדבר אברהם".

(9) ראה בארוכה במפרשי רש"י לך שם. ולדעת כמה (הרא"ם ועוד) לא ה"י שום נס בזה שאברהם הוליד. אבל ראה גר"א ובאר בשדה שם (ועוד), שגם בזה שאברהם הוליד ה"י נס, כדיוק לשון הכתובים הנ"ל. וראה הערה הבאה.

(10) ראה בארוכה לקו"ש ח"כ ע' 80 ואילך. אבל גם בפרש"י יש לפרש בכמה אופנים. ובפרט שברש"י אין בירור גמור, ע"ד שרש"י עצמו ב' פשש"מ מביא כמפ' ב' (ויותר) פירושים בכתוב.

ועוד, דאפילו את"ל (כנ"ל) דאצל אברהם לא ה"י נס מאחר שלא היתה אצלו תשות כח מתחילה, הרי זה גופא הוא פלא וחסד – ראה פרש"י לך שם.

(11) וירא יח, יא.

(12) ראה ב"ר פניג, ט „מלל . . מוליד למאה שנה . . יבשה ונעשה מלילות". וראה ב"ר שהובא בסמוך בפנים.

(13) כד, א. – וראה לעיל ע' 89 ואילך.

א. „ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה ותלד לו גו"¹¹.

וידועה התמ"י בזה: בכמה כתובים קודמים מפורש, שלידת יצחק בהיות אברהם בן מאה היתה דבר נסי (לא רק נגלל גילה של שרה אלא גם) כיון ש-אברהם ה"י בגיל שע"פ טבע אינו יכול להוליד:

„ויפל² אברהם על פניו ויצחק ויאמר בלבו הלבן מאה שנה יולד (ואם שרה הבת תשעים שנה תלד)"; „ואברהם³ ושרה זקנים באים בימים גו' ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדוני זקן"; „ותאמר מי מלל לאברהם גו' כי ילדתי בן לזקוני", ועד „שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה"⁵.

ע"פ זה יש להבין מדוע כשנולדו לאברהם עוד ששה בנים, ארבעים שנה לאחר לידת יצחק, כשהי' בן ק"מ שנה⁶, לא נתפרש בכתוב שזהו דבר נסי ומופ' לא וכו'.

והנה הרמב"ן⁷ כתב אודות לידת יצחק שאין הפלא בבו' ק' שיוליד⁸, ומביא רא"י מהנ"ל – ש„אחרי זה מ' שנה

(1) פרשטנו כה, א.

(2) לך י, יז.

(3) וירא יח, יא.יב. וראה שם, יג.

(4) שם כא, ז.

(5) לשון רש"י ר"פ תולדות.

(6) ראה רש"י פרשטנו (כד, טב) שבעת שחזר יצחק מהליכתו להביא את הגר לאברהם שישאנה פגש את רבקה כו', ויצחק נשא את רבקה בהיותו בן ארבעים שנה (תולדות כה, כ).

(7) וראה גם רמב"ן ויגש מו, טו.

בניהו עמהו והניקה אותם, שהיו אומרות לא ילדה שרה אלא אסופי הביאה מן השוק¹⁹, וכן בפרשת לך לך²⁰ פרש"י "ובהנקה שדים כשנצרכה לכך ביום משה" תה של יצחק שהיו מרגנים עליהם שה- ביאו אסופי מן השוק ואומרים בננו הוא והביאה כל אחת בנה עמה ומניקתה לא הביאה והיא היניקה את כולם".

דלכאורה, אם טעם הדבר הי' רק כדי להוכיח ששרה ילדה את יצחק ואינו אסופי מן השוק, הי' מספיק שכולם יראו שמניקה את יצחק, או שתניק עוד כמה בנים, אבל למה הוצרכה להניק את "כולם"? אלא שהי' בזה ענין נוסף, שהנס דלית יצחק גרם לכו"כ עניני השפעה ועד ל"ר שחוק . . בעולם", ולכן בא זה לידי ביטוי גם בזה שהניקה בניהם של כל השרות.

ועפ"י י"ל, שכשם שמצינו אצל שרה, שהנס דלית יצחק גרם לעוד כמה נסים אצלה ובזכותה, ונסים שהביאו ישועה והצלה בעולם ("הרבה עקרות נפקדו עמה . . נענו עמה", ועד להניק בניהם של כל השרות) – עד"ז הוא בנוגע לאברהם, שהנס דלית יצחק גרם לעוד נסים אצלו, שנוולדו לו עוד בנים בדרך פלא ונס (לאחרי ש"אברהם זקן בא בימים"), ובנים אלו אינם בני ישראל אלא מאמות העולם (ע"ד הנ"ל בשרה).

ג. אלא שטעמא בעי: מהו הטעם שהנס דלית יצחק גרם לעוד נסים שיהי' "שחוק . . בעולם"?

וגם יש להבין השינוי בזה בין אב-רהם לשרה:

א. אצל שרה היתה פעולה זו בעולם

שהי' אצלו זיקנה שנוסף לאח"ז, וא"כ הרי הולדת בני קטורה בהיותו בן ק"מ היא דבר נסי.

וכמובן מדברי המדרש¹⁴ על הכתוב "ואברהם זקן גו"¹⁵ – "אמר ר' יוחנן כבר כתיב ואברהם ושרה זקנים מה ת"ל ואב-רהם זקן אלא שהחזירו הקב"ה לימי נערותיו צריך לכתוב פעם שני' ואברהם זקן, רב אמי אמר כאן זקנה שיש בה לחלוות וללהן בזקנה שאין בה לח-לוות¹⁵ – הרי שאפילו את"ל שלידת יצחק היתה נס מצד אברהם (שזקנה ותשות כח השייכת להולדה לא שלטה עליו), מ"מ צריך לנס בשביל הולדת הבנים מקטורה שהיתה לאחרי שכבר נאמר עזה"פ, ואברהם זקן בא בימים¹⁶.

ב. ויש לומר נקודת הביאור בזה:

בסיפור לידת יצחק נאמר¹⁷, ותאמר שרה צחוק עשה לי אלקים כל השומע יצחק לי¹⁸, ופרש"י¹⁹, "הרבה עקרות נפק-דו עמה, הרבה חולים נתרפאו בו ביום, הרבה תפלות נענו עמה, ורב שחוק הי' בעולם", הרי שהנס דלית יצחק הי' באופן כזה שגרם ישועה והצלה בכל העולם, עד שהביא ששמחה ורב שחוק הי' בעולם.

ובזה יובן מ"ש רש"י שם עזה"פ²⁰ היניקה בנים שרה – "מהו בנים לשון רבים, ביום המשתה הביאו השרות את

(14) ב"ר פמ"ח, טז.

(15) ראה בארוכה מפרשי המדרש.

(16) וראה בארוכה נזר הקודש (השלם) לב"ר

שם (וראה גם באר בשדה לך שם). וראה פ"י מהר"ז שם. ועוד.

(17) וירא כא, ו.

(18) והוא בב"ר פנ"ג, ח. וראה פסיקתא רבתי פ'

מב (מג) – וה' פקד. פסיקתא דר"כ פ' כב – שוש אשיש.

(19) מב"מ פז, א. ב"ר שם, ט. ובכ"מ. וראה

פד"א פנ"ב. פסיקתא דר"כ שם.

(20) יז, טז. ומסיים: בראשית רבה רמזו במקצת.

יצחק (ועם ישראל) הוא הפעולה (וה-
שליטה) על אומות העולם.

ועפ"ז יש לומר, שזהו תוכן ענין
הנסים שבאו בהמשך ללידת יצחק שגר-
מו שיהי' "רב שחוק" . . בעולם, שעי"ז
הודגש ענין השררה שלהם על העולם
כולו, שהם הגורמים שתהיי' ישועה
בעולם; ובזה גופא היו שני סוגים –
הנסים השייכים לשרה והנסים דאברהם
(הולדת בני קטורה) – בהתאם להחילוק
בין ענינו של אברהם וענינה של שרה,
כדלקמן.

ד. ויובן זה בהקדם דברי הרמב"ם²⁵
אודות חיוב ז' מצות בני נח: "צוה משה
רבינו מפי הגבורה לכופ את כל באי
העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח", "כל
המקבל שבע מצות ונזהר לעשותן הרי
זה מחסידי אומות העולם ויש לו חלק
לעולם הבא והוא שיקבל אותן ויעשה
אותן מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה
והודיענו על ידי משה רבינו כו' אבל אם
עשאן מפני הכרע הדעת . . אינו מחסידי
אומות העולם".

וצ"ע, הרי "משה רבינו לא הנחיל
התורה והמצות אלא לישראל"²⁶, ומהי
השייכות דב"נ למ"ת ולבניי ועד שבנ"י
צריכים לכופ את כל באי העולם לקבל
מצות שנצטוו בני נח, והם יעשו אותן
מפני שצוה הקב"ה כן בתורה?

ונתבאר בזה כמ"פ²⁷ ע"פ מחז"ל²⁸
שכל הבריאה היא בשביל ישראל שנק'
ראשית ובשביל התורה שנקראת ראשית,

תיכף ומיד, "הרבה עקרות נפקדו בו
ביום", וכן זה שהניקה בנים שרה, ואילו
אצל אברהם הי' זה משך זמן רב –
ארבעים שנה – אחר לידת יצחק.

ב) אצל שרה בא זה כתוצאה ממילא
מלידת יצחק, בלי פעולה מיוחדת מצד
שרה, משא"כ אצל אברהם הי' זה כענין
כפי"ע, הולדת בנים – אוה"ע (מקטורה)
באופן נסי.

ויש לומר, שבזה נרמז ענין עיקרי
ויסודי בהשפעת בני ישראל באומות
העולם.

דהנה מצינו שקודם לידת יצחק הי'
צ"ל שינוי שמם של אברהם ושרה, כ'
פרש"י²⁹, "אברם אין לו בן אבל אברהם
יש לו בן, וכן שרי לא תלד אבל שרה
תלד". שהטעם הוא לפי ש"אני קורא
לכם שם אחר וישתנה המזל". ביחד ע"ז
מסתבר לומר, שלידת יצחק שייכת ל-
תוכן ב' השמות החדשים: "אברהם"
ו"שרה".

ולכאורה תמוה: תוכן השמות "אב-
רהם" ו"שרה" (ביחס ל"אברם" ו"שרי")
מורה על השליטה על כל העולם – "אב
המון גוים נתתיך"²², לא רק "אברם" –
"אב לארם" אלא "אב לכל העולם"²²,
ו"שרה" פירושו (כפרש"י²³) "[לא] שרי
(דמשמע) לי ולא לאחרים כי שרה סתם
שמה שתהא שרה על כל"; ומהי ה-
שייכות בין שינוי השמות האלה ללידת
יצחק, שהוא התחלת עם ישראל, "כי
ביצחק יקרא לך זרע"²⁴?

ומשמע מזה, שענין עיקרי בלידת

(25) הל' מלכים פ"ח הי' ו"א.

(26) רמב"ם שם ריש הלכה י"ד.

(27) ראה לקו"ש ח"כ ע' 140 ואילך. וש"נ.

(28) פרש"י ר"פ בראשית. וראה תנחומא בא-

בער שם י"ד. אותיות דרע"ק את ב'.

(21) לך טו, ה.

(22) שם יז, ה ובפרש"י.

(23) שם יז, טו.

(24) וירא כא, יב.

כפשוטה³² או ע"י כפיית דברים³³ — לקבל מצות שנצטוו ב"נ, (ב) פעולה ב- עקיפין, שבהמשך לכפי' זו באים אוה"ע לידי הכרה שצריכים לקבל המצוות "מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה והודיענו על ידי משה רבינו כו"³⁴.

ה. ויש לומר, ששני אופנים אלו מרומזים גם בסיום ב' הפרקים האחרונים³⁵ של ספר הרמב"ם³⁶, בסוף הל' מלכים (ומלחמותיהם)³⁷:

(31) כשיד ישראל תקיפה.

(32) תו"ט אבות פ"ג מ"ד. וראה בארוכה לקו"ש שם.

(33) וכן ישנם ב' אופנים אלה בפעולת בני"ע על אוה"ע במשך הדורות: (א) ע"י מלחמה לכבוש ארצם, שאז דינם שיהיו לך למס ועבדוך" (שופטים כ, יא), שיקבלו עליהם שבע מצות שנצטוו בני נח והרי הם למס (רמב"ם הל' מלכים רפ"ו, ב) כמו שהי' בימי שלמה ד, וישב שלמה על כסא ה' "דח"א כט, כג), ולא הוצרך למלחמה אלא מלכת שבא הביאה כו' ל- שלמה (מ"א י, א ואילך. דה"ט, א ואילך) (ובסגנון תורת החסידות, בירור בדרך מלחמה או בירור ב- דרך מנוחה — ראה לקו"ת במדבר ג, ד ואילך. וראה סה"מ תרנ"ט ע' קסב ואילך. סה"מ תש"ד ע' 106 ואילך. ועוד).

(34) ובהכתרת לפרקים אלו פרק יא וי"ב בד- פוס וינציאה (רפד). (שי' הוא, הלכות מלכים ומל- חמות ומלך המשיח".

(35) בשבוע זה ביום כ"ד מרחשון הוא סיום המחזור הששי של לימוד הרמב"ם ג"פ ליום (וכן סיום המחזור השני של לימוד הרמב"ם פרק אחד ליום), וביום כ"ה מר- חשון היא התחלת לימוד הרמב"ם מחדש — מחזור השביעי (ד"ג"פ ליום), וכל השביעין חביבין (ומחזור השלישי — דבתלתא זימני הוי חזקה — דפרק א' ליום).

(36) זהו השם המלא כבהקדמת הרמב"ם (ב, מנין המצות על סדר הלכות הרמב"ם) ובהכתרת בספר שופטים והל' מלכים.

(*) בשנת תשנ"ג — כשי"ל הליקוט בפעם הא'. המו"ל.

היינו שאין זה דבר נוסף על מציאות הבריאה, אלא זה קשור עם עצם מצי- אותה³⁸. ולכן, לאחר לידת עם ישראל נתנית התורה, אי אפשר שיהי' איזה ציווי ה' לעולם מבלי אמצעות התורה וישראל — ולכן תלוי קיום שבע מצות ב"נ בתורה ובישראל.

ויש לדייק ברמב"ם הנ"ל, אשר שני הפרטים הנ"ל (א) "צוה משה רבינו מפני הגבורה לכופ את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח", (ב) שצריך לעשות אותן "מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה והודיענו על ידי משה רבינו" — כתבם הרמב"ם בשתי הלכות נפרדות.

ולכאורה, מזה שלא הזכיר הרמב"ם בהמשך להחייב "לכופ את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו" שחייב זה כולל שקבלת המצוות שלהם תהי' מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה, וכתב תנאי זה (והוא שיקבל כו") בהלכה בפני עצמה בהגדרת "חסידי אומות העולם", מובן, שדין זה (והוא שיקבל אותן . . . מפני ש- צוה בהן הקב"ה בתורה) הוא דין בפ"ע [וצ"ע אם יש חייב על בני"ע לכופ את כל באי העולם שיהיו חסידי אוה"ע].

אבל מזה שהביא הרמב"ם גם תנאי זה בהמשך לחייב דישאל לכופ כו', מש- מע, שאף שאין זה חלק מהחייב הא', מ"מ, שלימות הקבלה של הבן נח (שתח- לתה באה ע"י כפיית ישראל), שמקבל המצוות מחמת ציווי הקב"ה בתורה, יש ג"כ לה קשר עם בני ישראל³⁹.

ואולי י"ל, שיש ב' אופנים בפעולות בני"ע על אוה"ע: (א) השפעה ע"י כפי' (אם

(29) וראה גם פרש"י שם א, לא (משבת פח, א.

ע"ז ג, א).

(30) ראה בארוכה בכ"ז לקו"ש חכ"ז ע' 132

ואילך.

לאכול ולשתות ולשמוח, אלא כדי שיהיו פנויים בתורה וחכמתה". דלכאורה תמוה, איך יעלה על הדעת לפרש ש, נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח... כדי שישלטו על כל העולם... ירדו בעכו"ם... כדי שינשאו אותם העמים, והרי אפילו בנוגע לחכמי אוה"ע מצינו שעיקר עיסוקם ומשאת נפשם הוא במושכלות ואין להם תשוקה לשלוט ולרדות, וכ"ש וק"ו שכה"ה בנוגע לחכמי ונביאי ישראל?

אלא כוונת הרמב"ם היא, דסלקא דעתך אמינא שתכלית המעלה שאלי' נתאוו החכמים וכו' היא לתקן את ה' עולם, היינו ללמד את העולם דעת את הו"י באופן של פעולה והשפעה (כמ"ש בפרק יא), שזהו ענין של שליטה ורדי' אמיתית (ברוחניות). וקמ"ל הרמב"ם כאן שזה אינו שלימות הענין, ולא בשביל זה נתאוו החכמים והנביאים לימות המשיח, אלא כדי שיהיו פנויים בתורה וחכמתה ויהיו חכמים גדולים ויודעים דברים ה' סתומים.

אבל אעפ"כ ממשיך, כנ"ל, שגם דרגא נעלית זו דבנ"י פועלת בעולם, שבדרך ממילא יהי' מצב כל העולם באופן נעלה ביותר, ש, לא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד כו' שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים".

ו. ע"פ כל הנ"ל יובן גם תוכן הענין שקודם לידת יצחק הי' צ"ל שינוי השם דאברהם ושרה, "אב המון גוים" ו, שרה על כל" – כי בראשית יצירת עם ישראל בהולדת יצחק ע"י אברהם ושרה הי' צ"ל מודגש שמציאותם של ישראל (אינה ענין ופרט בהבריאה, אלא) היא עיקר ומטרת כללות הבריאה כולה.

וזוהו גם הטעם שלידתו של יצחק ב-

בסוף פרק יא מסיים הרמב"ם, "וקבץ נדחי ישראל... ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד שנאמר" כי אז אה' פוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד", ובסוף פרק יב מסיים, "ובאותו הזמן לא יהי' שם לא רעב כו' שהטובה תהי' מושפעת הרבה כו' ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם שנאמר" כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים".

כלומר: בסוף פרק יא מדובר אודות פעולת משיח ובנ"י באוה"ע, "ויתקן את העולם כולו כו'", ואילו בסוף פ"ב מד' בר אודות הנפעל באוה"ע בדרך ממילא, דפשטות הלשון, "ולא יהי' עסק כל ה' עולם אלא לדעת את ה' בלבד" (שכוונתו לכללות המין האנושי, גם אוה"ע) אינו באופן שבנ"י יתעסקו עמהם. אבל מ"מ הי' שייך לבנ"י, היינו שזהו תוצאה מע' נודת בנ"י, וכדמוכח מזה שכולל באותה הלכה הן מעלת ידיעת ה' דבנ"י והן זה שעסק כל העולם כולו יהי' לדעת את ה', והיינו שזה ש, לא יהי' עסק כל העו' לם אלא לדעת את ה' בלבד יהי' קשור ותוצאה ממצב בנ"י באותו הזמן.

ובזה יובן הדיוק בדברי הרמב"ם ב' הלכה שלפנ"י, "לא נתאוו החכמים וה' נביאים ימות המשיח לא כדי שישלטו על כל העולם ולא כדי שירדו בעכו"ם ולא כדי שינשאו אותם העמים ולא כדי

(37) צפני' ג, ט (ושם: לעבדו. וראה לקו"ש חכ"ג ע' 103 בהערה).

(38) ישע"י, יא, ט.

(39) ראה לקו"ש חכ"ז ע' 127 הערה 47.

(40) ראה לקו"ש חכ"ז ע' 246 ואילך.

(41) בפ"ב ה"ד.

וא"כ תמוה, מהו הצורך וההכרח שהנס דלית יצחק יביא ויגרום לעוד נסים – „היניקה בנים שרה" וכו', כנ"ל שייעשה נס גדול כזה, שהרבה עקרות נפקדו כו', היפך טבע הבריאה?

אלא שלא הי' בזה נס נוסף⁴³, כי אם המשך ותוצאה מכללות הנס של לידת יצחק, כי לידת יצחק לא היתה נס פרטי, רק לאברהם ושרה, אלא נס כללי מ-לכתחילה, כדי שתהי' לידת יצחק נעשו אברהם ושרה „אב לכל העולם" ו„שרה על כל" – ובדרך ממילא כשארע הנס נפעל ונמשך ב„כל העולם" וב„כל", ונשתנו סדרי בראשית (כולל אוה"ע).

ז. והנה בפעולת הנס דלית יצחק על אוה"ע גופא, היו שני פרטים (מצד אברהם ומצד שרה, כנ"ל) – שיש לומר, ששני ענינים אלו הם השרש לשני ה-אופנים הנ"ל בפעולת ישראל על אוה"ע – ובהתאם להחילוק בתוכן עבודת אברהם ושרה, המודגש גם בשם החדש שניתן להם לפני הולדת יצחק:

אברהם ע"ש „אב המון גוים", „אב לכל העולם", מורה על שייכות ל„המון גוים", „כל העולם", ולכן גם ההשפעה הנסית שנעשתה על ידו ב„המון גוים" היתה ע"י פעולה מיוחדת מצד אברהם (להוסיף בעולם) – „ויוסף אברהם ויקח אשה גו' ותלד לו גו'" (ומטעם זה באה (לא בקירוב זמן להולדת יצחק אלא) לאחר זמן, כי בזה מודגש שבאה בדרך פעולה חדשה).

משא"כ שרה שהיא „שרה על כל", ה"ז גדר של שררה ומלכות, שהמלך הוא

דרך נס היתה באופן כזה שפעל באוה"ע כנ"ל, „הרבה עקרות נפקדו עמה הרבה חולים נתרפאו בו ביום הרבה תפלות נענו עמה ורב שחוק הי' בעולם", ותוס' השפעה שבשרה באופן ד„היניקה בנים שרה", ועד"ז באברהם, שהפלא והחסד לאברהם בהולדת יצחק, פעל גם ש-הוליד עוד (ששה) בנים מקטורה – כי כדי שבנ"י יוכלו לפעול על אוה"ע, היתה פעולה מיוחדת ע"י הקב"ה שגם אוה"ע ירגישו דבר זה גופא, שעיקר מציאותו של העולם, כולל מציאותם דבנ"ה, הוא ישראל.

[ועד"ז שמצינו בנוגע לתורה – ש-ארו"ל⁴⁴, „שכשניתנה תורה לישראל הי' קולו הולך מסוף העולם ועד סופו וכל מלכי עובדי כוכבים אחזתו רעדה ב-היכליהו כו' נתקבצו כולם אצל בלעם הרשע ואמרו לו מה קול ההמון אשר שמענו שמא מבול בא לעולם כו' אל חמדה טובה יש לו בבית גנזיו כו' וביקש ליתנה לבניו שנאמר" ה' עוז לעמו יתן מיד פתחו כולם ואמרו" ה' יברך את עמו בשלום"ו⁴⁵].

ועפ"ז מתורצת בפשטות הקושיא: ידוע דקוב"ה לא עבד ניסא למגנא, וזה מובן בפשטות, דכיון שהקב"ה קבע את הבריאה באופן מסודר וטבעי, „לא יש-בותו"⁴⁶, לא ישנה את סדרי הבריאה אלא לצורך מיוחד⁴⁷.

(43) זכרים קטן, סע"א. מכילתא ר"פ יתרו.

ובכ"מ.

(44) תהלים כט, יא.

(45) וביותר מודגש ע"פ מרז"ל (ע"ז ב, ב. וראה ספרי ורש"י ברכה לג, ב) שהקב"ה החזיר את התורה על כל אומה ולשון כו'. וראה פנים יפות ברכה שם. אוה"ת עה"פ. ועוד.

(46) נח ח, כב.

(47) ראה דרשות הר"ן דרוש ח' הקדמה הא'.

וראה לקו"ש ח"ו ע' 49 הערה 16. וש"נ.

(48) להעיר שבכ"מ (וראה גם שאר המקומות)

שבעה ערה 19, מדגיש „נעשה נס בשרה אמנו ונפתחו דדי' כשני מעיינות והניקה את כולן". משא"כ בפרש"י עה"ת שאינו מדגיש שהי' בזה (עוד) „נס".

מובדל מעמו, ולכן פעולת שרה על אוה"ע שבאה יחד עם לידת יצחק היתה באופן של בדרך ממילא, ריבוי ברכות באוה"ע.

ושלימות ענין זה תהי' בסוף זמן הגלות בביאת משיח צדקנו, בקיום היעודי⁴⁹ „והי' באחרית הימים נכון יהי' הר בית ה' בראש ההרים גו' ונהרו אליו כל הגוים והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלקי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו גו'”⁵⁰ – שמצד זה שהגילוי לבני' יהי' בתכלית השלימות ה"ז ישפיע בדרך ממילא על

גוים ועמים רבים⁵¹, עד להמצב ד„מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים”.

(משיחות ש"פ חיי שרה וש"פ תולדות תשמ"ה: י"ט כסלו תשמ"ג)

(51) ראה תניא ספלין, „שאו יודכך גשמיות הגוף והעולם ויוכלו לקבל גילוי אור ה' שיאיר לישראל כו' ומיתרון ההארה לישראל יגו' חושך האומות גם כן כדכתיב (ישע' ס, ג) והלכו גוים לאורד וגו' וכתוב (שם ב, ה) בית יעקב וכו'”. ואף שפשטות תוכן הלשון הוא שהגהת חושך האומות היא מיתרון ההארה לישראל, והיינו שבא בדרך ממילא, אולי י"ל שמרמז בזה לכ' האופנים הנ"ל, שלכן מדייק להביא כמה פסוקים, ומודגש בהלשון שמביא בסופו – (מתפלת – עמידה – דר"ה) – „והופע – בהדר – גאון עוזך על כל יושבי תבל”. וראה לקי"ש חכ"ג ע' 170 ואילך.

(49) ישע"ב, ב ואלך.

(50) ראה פרשי' ישע"ב שם, ה.

תולדות

אחד על הסדר . . כי היו כל כ"ד שעות בסדר אחד שלא הי' להם פנאי מחפצי שמים אפילו בחלום.

ומבאר החיד"א בפירושו לספר חסידים שם, דלפי זה אי אפשר לומר דהא דנקט ר"י החסיד ש"למדו התורה . . (רק) ט"ו שעות" הוא לפי שבשאר ט' השעות היו עוסקים בצרכי הגוף (כמ"ש במדבר קדמות שם), שהרי "רבינו בעצמו כתב דכל כ"ד שעות אפילו בחלום היו ב' חפצי שמים", אלא "ר"ל כי ט"ו שעות היו לומדים תורה וט' שעות מכוונים לבם למקום לחשוב ביראתו ורוממותו ואהבתו ודבוקו" [היינו העסק בתפלה, וכמחז"ל¹⁰ דחסידים הראשונים היו עוסקים בתפלה וכוונתה ט' שעות ביום].

ויש להוסיף, דפירוש זה (דמספר "ט"ו שעות" קאי רק על לימוד התורה) מוכרח לכאורה בדברי ר"י החסיד גופא (ש"הביא החיד"א), שכ' "וט"ו שנים למדו התורה . . ט"ו שעות ובן ט"ו לתלמוד", שמוזה משמע, דאין שעות עבודת התפלה בכלל חשבון זה.¹¹

וצריך ביאור:

מזה שהאבות "ראו זה את זה" רק ט"ו שנים, כמ"ש ר"י החסיד ד"ט"ו שנים למדו כו' ט"ו שעות" [כי לידת יצחק היתה בהיות אברהם אבינו בן מאה שנה¹², ויעקב נולד כשיצחק הי' בן

א. כ' החיד"א בס' מדבר קדמות' (בשם ר' יהודה החסיד) "אבות העולם אברהם יצחק ויעקב ראו זה את זה וט"ו שנים למדו התורה [ביחד] בכל יום ובכל לילה ט"ו שעות, ובן ט"ו לתלמוד" (ומונה כמה ענינים שבמספר ט"ו).

ומבאר החיד"א שם החשבון של "ט"ו שעות" (דוקא), כי "ט' שעות לישן ו' לאכול ולעשות צרכיו וט"ו לתורה ו' תפלה", ורמז לזה – "כל הנשמה תהלל י"ה, שילמוד תורה ויתפלל . . תהלל י"ה ב"ה שעות".

והנה בס' חסידים איתא: "ולמה אהב הקב"ה את האבות מפני שכל היום וכל הלילה לא הי' לבם פונה מלהרהר אחר חפצי שמים . . וייקץ יעקב משנתו ו' אמרו חז"ל¹³ יקץ יעקב ממשנתו [דאפילו בשעת השינה הי' עוסק ושונה בתורה¹⁴], כ"ד פסוקים אברהם יצחק יעקב בפסוק

(1) בתחלתו (מ, קונטרס ישן כתיבת יד על קלף מתלמידי רבינו יהודה החסיד). וראה הנסמן בהערה הבאה.

(2) השנים שהיו האבות יחד ו, ראו זה את זה" (כדלקמן בפנים). ואולי יש כאן טה"ד וצ"ל "ראו זה את זה ט"ו שנים ולמדו . .". – וראה גם מ"ש החיד"א בחומת אנך ס"פ נשא ומגילת רות (אות יד). פני דוד פ' נח (אות ו). יוסף תהלות לתהלים מזמור קכ. ועוד.

(3) בחומת אנך רות שם, ועבודת אה' במיטב תלאת כחדא".

(4) אבות ספ"ה.

(5) תהלים קנ בסופו.

(6) סי' קסה.

(7) ויצא כח, טז.

(8) ב"ר פס"ט, ז.

(9) ראה יפ"ת השלם לב"ר שם. עץ יוסף שם.

(10) ברכות לב, ב.

(11) ולהעיר ד"ה הם כנגד חר"ב, מוחין (תניא

אגה"ת פ"ד (צד, ב). לקו"ת ר"פ ראה. ובכ"מ). –

אבל ראה לקמן סעיף ה והנסמן בהערה 31.

(12) וירא כא, ה.